

CONTOURENNOTITIE

REGIONAAL PERSPECTIEF LANDELIJK GEBIED

12 september 2022

REGIONAAL PERSPECTIEF LANDELIJK GEBIED

CONTOURENOTITIE

INHOUD

inhoud	4
1. PERSPECTIEF NODIG VOOR ONS LANDELIJK GEBIED	5
1.1. Identiteit van de regio	5
1.2. Urgentie in een al bewegende regio	5
1.3. Een eigen perspectief voor een unieke regio	6
1.4. Nieuw evenwicht als perspectief	6
1.5. Doel en status RPLG en contourennotitie	7
1.6. Samenhangend beleid	9
1.7. We beginnen niet bij nul...	11
2. OPGAVEN IN HET LANDELIJK GEBIED	12
2.1. Balans in het natuurlijk systeem	12
2.2. Balans in het voedselsysteem	14
3. ONTWIKKELINGSPRINCIPES	17
3.1. Het bodem- en watersysteem is leidend	17
3.2. Natuurkwaliteit en gezonde leefomgeving als randvoorwaarde	17
3.3. De identiteit van het gebied staat centraal	17
3.4. Economische en sociale vitaliteit met meervoudig ruimtegebruik	18
3.5. De regio is een proeftuin voor toekomstbestendige voedselproductie	19
3.6. Niet alles kan overal: wat kan waar wel?	19
4. HOE NU VERDER?	21
4.1. In gesprek over de contourennotitie	21
4.2. Op weg naar een regionaal perspectief	21
4.3. We doen het samen	22
4.4. Onderzoeks- en ontwikkelagenda	22
BIJLAGE: ONDERZOEKS- EN ONTWIKKELAGENDA	23

1. PERSPECTIEF NODIG VOOR ONS LANDELIJK GEBIED

1.1. IDENTITEIT VAN DE REGIO

De Regio Foodvalley is er voor de hele samenleving: voor inwoners, ondernemers, bezoekers, bedrijven en kennisinstellingen. Onze regio bestaat uit veel natuur en aantrekkelijke landschappen met een rijke historie. De relatie tussen mens en ondergrond is vanaf de eerste bewoning sturend geweest voor hoe we ons in het levensonderhoud voorzagen. Hier wonen en werken we en groeien onze kinderen op. Voedselproductie, gastvrijheid en natuurbeleving, ondernemerschap en innovatie vormen daarbij onze identiteit, ons DNA. Deze identiteit willen we beschermen en versterken waar het kan, wetende dat we aan de vooravond staan van grote veranderingen.

De Regio Foodvalley is een bijzonder gebied. De motor van het gebied is de enorme bedrijvigheid die hier is. Er wordt volop ondernomen, zowel in de agrarische sector als daaraan gelieerd in toelevering, verwerking, bouw en dienstverlening. De activiteiten hebben direct of indirect grote relatie met de plek, het landschap. Daarnaast hebben we een kenniseconomie, met MBO, HBO en WO onderwijs en onderzoek. Het arbeidsethos is hoog, de werkloosheid laag en, niet te vergeten, het is een prachtig gebied om te wonen, centraal in het land en vlakbij de Veluwe.

1.2. URGENTIE IN EEN AL BEWEGENDE REGIO

Op dit moment staat het landelijk gebied overal in Nederland voor grote opgaven: er zijn uitdagingen op het gebied van emissies van stikstof en fijnstof, het klimaat verandert en we moeten het landschap en onszelf daaraan aanpassen, er zijn opgaven op gebied van CO2 uitstoot, waterkwaliteit en waterbergend vermogen en ook de biodiversiteit staat onder druk. Daarnaast is er behoefte aan duurzame voedselproductie, meer woningen met bijbehorende voorzieningen en vraagt de energietransitie ruimte. Er is een aanzienlijk opgave op het gebied van ruimtelijke ordening en het maken van plannen binnen de draagkracht van het natuurlijke systeem. Bij het aanpakken van deze opgaven willen we de sociaal-economische en -culturele vitaliteit van ons landelijk gebied behouden en versterken. De stapeling van grote opgaven leidt tot onzekerheid. Onzekerheid bij boeren of ze hier nog wel boer mogen blijven en welke ontwikkelruimte ze krijgen. Onzekerheid bij ondernemers of hun bedrijf wel overleefd blijft bij stijgende prijzen van grondstoffen en energie. Onzekerheid bij natuurliefhebbers of de natuur wel overleefd blijft. Er is dringend behoefte aan perspectief voor iedereen die woont, werkt en recreëert in ons landelijk gebied.

Daarom stellen we samen een regionaal perspectief voor het landelijk gebied (RPLG) op. Daarin beschouwen we verschillende opgaven in onderlinge samenhang, zetten we lopende ontwikkelingen in het kader van duurzaamheid door en werken we aan een gezamenlijk toekomstbeeld. Deze contourennotitie is daarin de eerste stap.

1.3. EEN EIGEN PERSPECTIEF VOOR EEN UNIEKE REGIO

De regio Foodvalley is cruciaal om de landelijke en provinciale doelen voor stikstof en natuur te halen voor het grootste natuurgebied van Nederland, de Veluwe. Die verantwoordelijkheid voelen wij. Een flink deel van onze regio kenmerkt zich daarnaast door een bekenstructuur met bijbehorende stroomgebieden, waardoor er ook een opgave ligt voor de Kaderrichtlijn Water. Tegelijk zijn nergens in Nederland de kalverhouderij-keten en de pluimveehouderij-keten zo sterk ontwikkeld en aanwezig als hier, zijn de grondprijzen hoog, mede door de forse verstedelijkingsdruk én wordt de regio doorkruist door internationale verkeersaders (A1 en A12). Deze specifieke kenmerken vergen een eigen ruimtelijk-economisch perspectief dat toegesneden is op dit unieke gebied voor een goede combinatie van kennisintensieve voedselproductie in een mooi en biodivers landschap. Een gezamenlijk perspectief van de acht gemeenten, in samenwerking met de provincies Gelderland en Utrecht en het Waterschap Vallei en Veluwe, omdat we grensovertrekkend moeten werken om de grensoverschrijdende opgaven aan te pakken.

We staan voor grote opgaven, maar hebben er vertrouwen in dat we deze in gezamenlijkheid het hoofd kunnen bieden. Juist in deze regio is er voldoende kennis, wetenschappelijke én praktische kennis, en voldoende ondernemerschap en samenwerking om met elkaar aan de slag te gaan.

1.4. NIEUW EVENWICHT ALS PERSPECTIEF

Op zoek naar balans

De verschillende opgaven waar we voor staan in het landelijk gebied vragen om een nieuw evenwicht en samenhang in ruimtegebruik en functies. We zoeken de balans tussen economie, ecologie en het sociaal systeem. Het bodem en watersysteem is leidend en mogelijk sturend om tot een nieuw evenwicht en veerkracht te komen. Zodat we klimaatveranderingen kunnen opvangen en blijvend kunnen voorzien in een groene en aantrekkelijke leefomgeving met voldoende en gezonde voedselproductie. Die balans zoeken we vanuit gedeelde waarden die de acht gemeenteraden van de Regio Foodvalley eerder al vaststelden in de Strategische Agenda 2020-2025¹ en de Regionale Ruimtelijke verkenning (RRV)².

Drie systemen

Alles hangt met alles samen in het landelijk gebied. Het is daarom eerst nodig om een gedeeld beeld te krijgen van de opgaven die spelen in het landelijk gebied en hun onderlinge samenhang. Dat kan door de activiteiten en elementen in het landelijk gebied te benaderen als systemen. Het natuurlijke systeem, het economische systeem en het maatschappelijke (sociale) systeem. Als de systemen in zichzelf en met elkaar in balans zijn ontstaat een volhoudbaar perspectief, dat ook kan anticiperen op veranderingen. Het herstellen van de balans tussen wat het natuurlijk systeem kan dragen en hoe wij dit systeem benutten met verschillende functies is daarmee onze uitdaging voor het landelijk gebied.

---

¹ <https://www.regiofoodvalley.nl/projecten/strategische-agenda>

² <https://www.regiofoodvalley.nl/projecten/regionale-ruimtelijke-verkenning>

Onmisbare Topsector

De Initiatiefgroep 'Regie op Ruimte' heeft op 16 augustus 2022 haar visie "toekomst zoekt Boer" gepresenteerd³. Daarin beschrijven ze het vertrekpunt: in onze woorden: een onmisbare topsector. Wij onderschrijven dat vertrekpunt en nemen die daarom graag hieronder over.

Vooruit kijken begint met weten waar je vandaan komt. De agrarische sector heeft in de afgelopen 75 jaar een wereldprestatie geleverd. De huidige boeren, hun ouders en voorouders hebben gedaan wat van hen gevraagd werd: veel, goed en betaalbaar voedsel leveren. De sector heeft mondiaal een zeer sterke positie opgebouwd. Een positie die gekenmerkt wordt door ondernemerschap, een hoog kennis- en innovatieniveau en een ijzersterke infrastructuur. Met een hoge productiviteit, sterke ketenpartijen, kennisinstellingen van wereldniveau en inspirerende koplopers. Daarvoor verdienen de Nederlandse boeren en alle betrokken partijen een groot compliment. Een compliment van de hele samenleving, want iedereen heeft hier volop van geprofiteerd; niet het minst de overheid, marktpartijen en de consument. Wij hebben dit gewild, de overheid heeft dit gestimuleerd en zij hebben het gedaan.

Die kracht en dat aanpassingsvermogen zijn een stevige basis om ook de turbulente veranderingen van nu met vertrouwen tegemoet te treden. Gesteund door de aanwezigheid van vruchtbare landbouwgronden, een sterke infrastructuur en de nabijheid van vele miljoenen consumenten in dit deel van de wereld.

We hebben geleerd dat een leefbaar en welvarend Nederland niet zonder boeren kan. In het verleden niet en in de toekomst niet. Ook nu Nederland op veel fronten ingrijpend transformeert zijn boeren hard nodig. Voor voedselproductie in tijden van klimaatverandering. Voor de leefbaarheid van het landelijk gebied. Voor herstel van het landschap, de biodiversiteit en de natuur. Voor de gezondheid van de mens. En voor de economie.

3

1.5. Doel en status RPLG en contourennotitie

Het Regionaal Perspectief Landelijk Gebied

Het Regionaal Perspectief voor het Landelijk Gebied (RPLG) bouwt voort op de Regionale Ruimtelijke Verkenning (RRV). Waar de RRV op hoofdlijnen bleef, vormt het Regionaal Perspectief Landelijk Gebied de noodzakelijke verdieping voor het landelijk gebied, met daarin een belangrijke rol voor de verschillende sectoren in de landbouw. Doel is om het landelijk gebied een ruimtelijk-economisch-sociaal perspectief te bieden dat past binnen de draagkracht van natuur en milieu.

Op nationaal niveau gebeurt dit ook. Het Rijk werkt aan het Nationaal Programma Landelijk Gebied (zie 1.3). Daarin staat dat opgaven en doelen vragen om een uitwerking op regionaal niveau. Dit regionaal perspectief vormt de regionale uitwerking van de Nationaal Programma Landelijk Gebied. Met het Regionaal Perspectief laten we aan het Rijk, de provincies en andere regio's zien hoe wij de doelen uit het Nationaal Programma willen realiseren in de komende 10 tot 20 jaar. Het geeft antwoord op de volgende vragen:

³ <https://transitiecoalitievoedsel.nl/wp-content/uploads/Toekomst-Zoekt-Boer-Initiatiefgroep-Regie-op-Ruimte.pdf>

- Wat hebben we? Wat zijn onze gedeelde waarden en knelpunten en welke doelen en opgaven zijn er?
- Wat willen we waar? Welke ontwikkelrichtingen en -principes zien we?
- Hoe doen we dat? Welke instrumenten en middelen kunnen we ontwikkelen om deze te faciliteren, te stimuleren en te monitoren?

Relatie RPLG en Provinciale Gebiedsplannen

De Contourennotitie is onze regionale agenda die we meenemen naar de samenwerking met de provincies in respectievelijk het Veluwe Arrangement (VA, Gelderland) en de Uitvoeringsstrategie Landelijk Gebied (ULG, Utrecht). Het doel is om vanuit regionale identiteit, sterktes en doelen mee te denken over de regionale uitwerking van de landelijke en provinciale doelen en opgaven voor onze regio, zodat de afspraken die gemaakt worden passen bij het karakter van RFV en bij onze wensen voor een toekomstperspectief. Het VA gaat over de hele Veluwe en omgeving, maar iedere deelregio van de Veluwe heeft immers haar eigen DNA.

De Contourennotitie is vanuit RFV de inhoudelijke aanzet voor een structurele samenwerking en wisselwerking met beide provincies gedurende het opstellen van de gebiedsplannen die zij uiterlijk 1 juli 2023 bij het rijk moeten indienen. Er wordt in onderlinge samenwerking gezocht naar de scope en detailniveau van de op te leveren producten van de provincies, de regio en het waterschap. Voor de Provincie Gelderland is dat het Veluwe Arrangement en voor de Provincie Utrecht is dat het Uitvoeringsprogramma Landelijk gebied.

Het uiteindelijke RPLG is onze regionale vertaling van doelen, kaders en afspraken op basis van de provinciale gebiedsplannen (het VA en het ULG), die uiteindelijk door het rijk worden vastgesteld.

Maar daar wachten we niet op met het opstellen van het regionale perspectief. Het dient meerdere doelen, om nu, tegelijk met de samenwerking aan de provinciale gebiedsplannen, als gemeenten samen te werken aan onze ambities:

- De schaal van de verschillende onderdelen in het perspectief passen bij de schaal van de regio en haar landschap en bedrijvigheid.
- Iedere gemeente is uniek in haar geschiedenis, cultuur en belangen; deze van elkaar weten én doordenken in het kader van wat er te doen staat op regionaal perspectief, helpt ons de opgaven vanuit Provincie gezamenlijk te interpreteren en elkaar te helpen,
- Immers; de opgave van de ene gemeente, kan mogelijk opgelost worden bij de andere gemeenten.
- We willen samenhang op ruimte en inhoud brengen, ook in relatie tot de Gebiedsuitwerking van verstedelijkingsstrategie en de Regionale Energiestrategie.
- We willen lerend vermogen organiseren dat ook de verschillende sectoren dient.

Contourennotitie: leidraad voor gesprek en ontwikkeldocument

Deze contourennotitie is het inhoudelijke vertrekpunt om gezamenlijk het antwoord te vinden op bovenstaande vragen en zo te komen tot een regionaal perspectief voor het landelijk gebied. Zeker in het landelijk gebied geldt dat overheden niet de enige spelers zijn die invloed hebben op het ruimtelijk-economisch systeem. Er is een veelkleurig maatschappelijk-economisch speelveld. Daarom is het samenspel met alle stakeholders cruciaal. Daarin zien wij een belangrijke rol voor het Landbouwnetwerk Regio Foodvalley, in een bredere samenstelling dan de huidige partners.

Daarom gaan we met elkaar in gesprek. Dit concept vormt de leidraad voor de gesprekken met allerlei belanghebbenden en onze gemeenteraden over het landelijk gebied van de Regio Foodvalley.

Deze Contourennotitie wordt als zodanig niet op enig moment definitief vastgesteld. Het is een werkdocument dat we uitbouwen naar het uiteindelijke RPLG. Het kan dus aangepast worden op basis van gesprekken met stakeholders, door wensen en bedenkingen van de gemeenteraden en door bevindingen die tijdens de uitwerking en in afstemming met de provincies naar voren komen.

Leeswijzer: opgaven en ontwikkelingsprincipes

Vanuit onze gedeelde waarden werken we in dit document toe naar de beschrijving van de *opgaven* van het landelijk gebied (hoofdstuk 2). Die vertalen we vervolgens in mogelijke *ontwikkelingsprincipes* (hoofdstuk 3). Dit zijn richtinggevende uitspraken voor de verdere uitwerking van het RPLG en de daarin te maken keuzes. We geven daarbij op hoofdlijnen aan welke belangrijke keuzes naar verwachting in ieder geval aan de orde zullen zijn. Dit resulteert in een onderzoeks- en ontwikkelagenda (hoofdstuk 4) waaruit blijkt hoe we verder gaan.

Met opgavebeschrijvingen en ontwikkelingsprincipes wordt het mogelijk om verbindingen te leggen tussen de ruimtelijke opgaven van onze regio en hoe die zich tot elkaar verhouden in de tijd en ruimte. Het leidt tot scherpe en goed onderbouwde keuzes voor het landelijk gebied, die we vastleggen in het omgevingsbeleid van de gemeenten.

1.6. SAMENHANGEND BELEID

Strategische Agenda Foodvalley

In 2020 stelden de acht gemeenteraden van onze Regio Foodvalley de Strategische Agenda vast. Hierin staat de ambitie om in 2030 een topregio te zijn op het gebied van landbouw en voeding, ingebed in een regio waar mensen aantoonbaar gezonder zijn, graag wonen, ondernemen en innoveren en waar circulair werken gewoon is. Een regio die economisch, ecologisch en sociaal in balans is en floreert.

Tegelijk hebben we geconstateerd dat de manier waarop we nu met voedselproductie en voedsel omgaan, zijn tol eist van bodem, water, natuur (biodiversiteit) en volksgezondheid. Ook het economisch systeem loopt tegen zijn grenzen. Mede vanuit de stikstofcrisis is het duidelijk geworden dat niet alles overal kan. De veedichte Foodvalley met veel economische activiteiten en een hoge woningdruk ligt naast het grootste Natura2000-gebied van Nederland. We staan voor een grote opgave. Keuzes zijn niet te vermijden.

De Strategische Agenda bevat drie hoofddoelen voor een vitaal landelijk gebied met een toekomstbestendige voedselproductie:

- We versterken onze unieke posities op agrifood, voeding en gezondheid en bouwen deze uit in balans met de omgeving. Daarmee dragen we bij aan het oplossen van vraagstukken rondom voedsel en voedselproductie, regionaal én wereldwijd;
- We zetten in op een gezonde, circulaire agrarische sector die in verbinding staat met ketenpartners en de maatschappij, in samenhang met andere regionale opgaven zoals woningbouw, energietransitie en klimaatadaptatie;
- Wij streven naar een gezonde en vitale leefomgeving waar voeding een essentiële rol vervult voor (versterking van) de gezondheid van haar inwoners. We staan bekend om ons voedsel voor een gezond leven, geproduceerd op een manier die goed is voor de gezondheid van mens en natuur: een duurzaam en gezond voedselsysteem.

Regionale Ruimtelijke Verkenning

De Strategische Agenda is ruimtelijk uitgewerkt in de Regionale Ruimtelijke Verkenning (RRV). In 2021 stelden alle acht gemeenteraden deze vast. Dit document geeft aan dat veel functies in een hoge intensiteit naast elkaar bestaan, zoals landbouw, natuur, recreatie, bedrijvigheid, wonen en mobiliteit. Voor elk van deze functies neemt de ruimtebehoefte toe. Deze ontwikkeling willen we goed geleiden. Daarom legt de RRV een basis voor de opgave om die toekomstige ontwikkelingen integraal te geleiden naar een (eco)systeem waarin functies verweven zijn, elkaar versterken en in balans zijn met hun omgeving.

Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG)

Het Rijk werkt aan een Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG). Deze is gebaseerd op de Nationale Omgevingsvisie en het regeerakkoord van december 2021. Het Nationaal Programma geeft richtinggevende keuzes bij de opgaven voor het landelijk gebied. Provincies, waterschappen en gemeenten gaan hiermee aan de slag. In het voorjaar van 2022 maakte het ministerie zijn richtinggevende keuzes rondom stikstof bekend. In het najaar van 2022 volgden de keuzes rondom water, CO₂ en droogte.

Veluwe Arrangement (VA)

Samen met het Rijk, de provincies Gelderland en Utrecht en waterschap Vallei & Veluwe werken we aan de regionale vertaling van het NPLG naar de Veluwe en Foodvalley. Vanuit de provincie Gelderland krijgt dat vorm in het Veluwe Arrangement. Daarin komen de afspraken te staan voor de hele Veluwe en omgeving om de doelen vanuit het NPLG te realiseren. De contourennotitie is de schakel tussen het VA en het RPLG. Het is de agenda van onze regio voor de afspraken die in het VA gemaakt worden en voor de manier waarop wij in Foodvalley de afspraken in het VA vertalen naar een ruimtelijk perspectief voor onze regio.

Uitvoeringsstrategie Landelijk Gebied (provincie Utrecht)

Met de Uitvoeringsstrategie Landelijk Gebied (ULG) geeft de provincie Utrecht weer hoe zij de komende jaren in samenwerking met gebiedspartijen met een gebiedsgerichte, integrale aanpak de opgaven van de provinciale Omgevingsvisie in het landelijk gebied wil gaan uitvoeren. De provincie bouwt hierbij voort op de Agenda Vitaal Platteland en de kaders van de Gebiedsgerichte aanpak Stikstof en de Regionale Veenweidestrategie. Voor de ULG maakt de provincie gebruik van gebiedsgericht werken.

De provincie voorziet op dit moment (medio augustus 2022) dat zij gaat samenwerken op 3 schaalniveaus: het provinciale niveau, het regionale niveau (i.c. regio Oost en regio West) en het niveau van onderliggende deelgebieden en uitvoering met gebiedsprojecten op 'polderniveau'. Het RPLG sluit bij dit laatste aan. Over de uitvoeringsstrategie moet nog besluitvorming plaatsvinden.

Nationaal programma NOVEX en verstedelijkingsstrategie Arnhem – Nijmegen - Foodvalley

Via het programma NOVEX brengt het Rijk samenhang aan in de 22 nationale programma's. Één van deze programma's is de verstedelijkingsstrategie voor de regio Arnhem-Nijmegen-Foodvalley. Voor dit gebied is de strategie 'Meer landschap, meer stad' opgesteld, gericht op de realisatie van 100.000 woningen tot 2040 en bijbehorende arbeidsplaatsen tot 2040. 40.000 hiervan zijn nodig in de Foodvalley. Hierbij is natuurontwikkeling een belangrijk onderdeel. Ook ligt er een belangrijke opgave als het gaat om natuurversterking en landbouwtransitie.

De verstedelijkingsstrategie kijkt breder dan woningbouw alleen. Verstedelijking is een ecologische, maatschappelijke en economische ontwikkeling. Als deze ontwikkelingen hand in hand gaan, ontstaat een gezonde en prettige leefomgeving voor onze inwoners. Daarom maken we ruimtelijke

keuzes vanuit het natuurlijk systeem. Volgens het principe 'groen groeit mee' dat de provincie Utrecht hanteert, zorgen we, behalve voor woningen, voor een aanzienlijke hoeveelheid groen in een recreatief aantrekkelijk, multifunctioneel landelijk gebied. Bij keuzes over transformatie van landbouwgebied zijn de uitgangspunten uit de verstedelijkingsstrategie leidend.

Hiermee is er een duidelijke parallel met de hierboven geschetste ontwikkeling in het landelijk gebied. Het spreekt vanzelf dat de verstedelijkingsopgave om een goede afstemming vraagt met het RPLG. De verstedelijkingsstrategie krijgt gebiedsuitwerkingen (onder andere Foodvalley-noord, Foodvalley-zuid, Veluwe) waarin onderbouwde keuzes staan over verstedelijking op lokaal niveau. Deze gebiedsuitwerkingen lopen parallel met het opstellen van RPLG. We zorgen voortdurend voor uitwisseling zodat argumentatie en onderbouwingen met elkaar kloppen.

1.7. WE BEGINNEN NIET BIJ NUL...

We bouwen voort op wat we in Foodvalley in de afgelopen jaren hebben opgebouwd. Het Manifest Gezonde leefomgeving Veehouderij leidde tot een prachtige samenwerking, waaronder de oprichting van het Praktijkcentrum Emissiereductie Veehouderij. Als concrete resultaten is een forse extra reductie van de uitstoot van fijnstof gerealiseerd én hebben nieuwe technieken voor fijnstofreductie landelijke erkenning gekregen. Op deze werkwijze bouwen we voort in de Regio Deal Foodvalley. Naast fijnstof pakken we nu ook ammoniak en geur op en hebben we oog voor broeikasgassen. Dit doen we voor alle veehouderijsectoren.

Binnen de Regiodeal Foodvalley werken we aan nog meer circulair veevoer. Varkens en pluimvee zijn van nature dieren die reststromen verwerken, en nu dierlijk eiwit weer is toegestaan zal dat ook helpen bij het verminderen van de stikstof uitstoot. Op het gebied van bodem en water worden mooie stappen gezet om de bodemkwaliteit een forse impuls te geven en daarmee het watervasthoudend vermogen te verbeteren en uitspoeling van nutriënten tegen te gaan. Op veelbelovende pilots van de afgelopen jaren bouwen we voort, nu ook specifiek gericht op de beekdalen die de regio rijk is.

Op veel bedrijfsdaken liggen al zonnepanelen. Met de in de regio beschikbare kennis en ondernemerschap kunnen grote stappen worden gezet in het besparen én opwekken én opslaan van energie.

Deze innovatiekracht en samenwerking blijven we inzetten om perspectief te creëren voor innovatieve en gezonde voedselproductie in het landelijk gebied van de toekomst.

2. OPGAVEN IN HET LANDELIJK GEBIED

De verschillende componenten van onze natuur, economie en maatschappij zijn op talrijke manieren met elkaar verbonden. Om balans te bereiken helpt het om te denken in systemen. De natuur is een systeem: een samenhangend geheel van elementen dat uit zichzelf voortdurend op zoek is naar balans. Die balans is dynamisch, en verschilt van moment tot moment. De voedselketen vormt ook een systeem, waarin maatschappelijke en economische componenten vertegenwoordigd zijn. Ook dit systeem zoekt naar balans. Als we balans aanbrengen in deze twee systemen ontstaat er een evenwichtig landelijk gebied. Dit zijn onze hoofdoggaven: we zoeken naar balans in het natuurlijk systeem. En we streven naar een gezond en circulair voedselsysteem dat is ingebed in een multifunctioneel (sociaal en economisch) landschap. Deze twee opgaven hangen sterk samen, zodat het uiteindelijke bovenliggende doel is dat het voedselsysteem en het natuurlijk systeem elkaar versterken waardoor we een vitaal en toekomstbestendig platteland ontwikkelen.

2.1. BALANS IN HET NATUURLIJK SYSTEEM

Belangrijkste elementen in het natuurlijk systeem

Het natuurlijke systeem is meer dan alleen de planten en dieren om ons heen. Ook de bodem, het water en onze lucht zijn belangrijke elementen. De aarde en het klimaat vormen het fundament. De mens bepaalt vanuit haar maatschappelijke en economische activiteiten waar, hoe en met welke functies en in welke intensiteit ze het natuurlijk systeem benut (occupatie en netwerken). Zo krijgt het landschap vorm.

Draagkracht van het natuurlijk systeem is bepalend

De draagkracht van het natuurlijk systeem bepaalt welke functies op lange(re) termijn zijn vol te houden binnen het systeem. Deze draagkracht is randvoorwaardelijk voor een toekomstbestendig landelijk gebied. Daarmee vormt het natuurlijk systeem de basis voor een sociaal-economisch en maatschappelijk leefbaar en gezond landelijk gebied met een toekomstbestendige voedselproductie, recreatie en mogelijke andere activiteiten en functies. Het lagenmodel, dat we in NL al langere tijd kennen, is hier een goede basis voor.

Wat is dat eigenlijk, 'balans'?

Een systeem is in balans als de verschillende, van elkaar afhankelijke elementen zich zodanig tot elkaar verhouden dat het systeem zichzelf gezond kan houden. Zo kan het systeem tegen een stootje en kan het zich ontwikkelen (in waarde of betekenis). Net zolang tot weer een nieuwe balans ontstaat.

Het natuurlijk systeem is uit balans

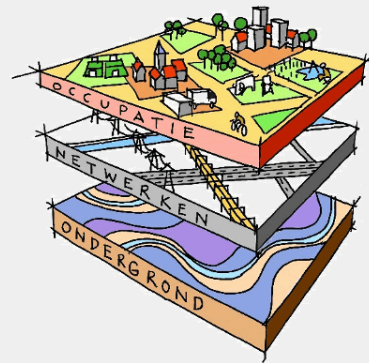
Door de aard en intensiteit van verschillende functies is het natuurlijk systeem nu uit balans. We zitten aan de grenzen van wat het ons bieden kan. Bestaande functies kunnen zich niet verder ontwikkelen of moeten zelfs een stapje terug doen. Voor nieuwe functies is geen of zeer beperkte ruimte. De biodiversiteit gaat achteruit. Om op lange termijn alle functies perspectief te blijven bieden, is het nodig om het natuurlijk systeem duurzaam in balans te krijgen en houden. Dat kan door zodanig om te gaan met de natuur zodat deze zichzelf gezond kan houden. Door natuurlijke dynamiek kan het systeem tegen een stootje.

Lagenbenadering als afwegingsprincipe en omgevingsinclusieve benadering

Steeds duidelijker wordt dat de (transitie)opgaven waar we voor staan alleen aangepakt kunnen worden door bij alle te maken keuzes in samenhang naar de boven- én ondergrond te kijken. Dit betekent niet dat overal hetzelfde moet gebeuren. Wel dat overheden dezelfde afwegingsprincipes hanteren. Voor een omgevingsinclusieve benadering gelden de 3 afwegingsprincipes van de Nationale Omgevingsvisie:

1. Combinaties van functies gaan voor enkelvoudige functies;
2. Kenmerken en identiteit van een gebied staan centraal;
3. Afwentelen wordt voorkomen waarbij de lagenbenadering een hulpmiddel is

Centraal in de te maken afwegingen tussen belangen staat een *evenwichtig gebruik van de fysieke leefomgeving* in zijn volledige omvang (boven- en ondergrond). De toepassing van de lagenbenadering is een instrument in de planvorming om gebiedsgericht afwenteling op bodem en water te voorkomen.

Balans via twee deelopgaven

De opgave om het systeem duurzaam in balans te krijgen valt in twee delen uiteen:

1. **Balans in het bodem- en watersysteem** zodat een goede ecologische basis ontstaat. Gebeurt dat niet, dan gaat dat ten koste van de natuur, de landbouw en de mens. Bodem en water worden om verschillende redenen (klimaat, natuur, productie) leidend voor onze sociaal-economische ontwikkeling. Recente publicaties van gerenommeerde instanties (o.a. Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur (RLI), Planbureau voor de Leefomgeving (PBL)) onderschrijven dit.
2. **Herstel van biodiversiteit.** Na bodem en water is dit de basis voor een uitgebalanceerd en veerkrachtig natuurlijk systeem. Een diverse natuur in alle gebieden (natuur, agrarisch buitengebied, stad en dorp) houdt zichzelf in balans.

Samengevat: natuurlijk systeem in balans is de basis

De doelen voor een gezond water- en bodemsysteem en voor biodiversiteit zijn vastgelegd in Europese regelgeving: de Kaderrichtlijn water (KRW) en de Vogel- en habitatrichtlijn (VHR). In het van akkoord van Parijs staan de klimaatdoelen voor broeikasgassen zoals CO₂. Mede met het oog op het voldoen aan deze (inter)nationale verplichtingen zorgen we dat de draagkracht van het natuurlijk systeem leidend wordt voor de multifunctionele inrichting en gebruik van het landelijk gebied. Daarbij werken we voortdurend aan herstel van biodiversiteit. Zo werken we aan een goede basis voor een toekomstbestendig landelijk gebied.

2.2. BALANS IN HET VOEDSELSTEEEM

Balans in het voedselsysteem is bepalend voor een toekomstbestendig landelijk gebied

De landbouw is essentieel voor het economisch en maatschappelijk functioneren van ons buitengebied. Vanuit de eerste opgave zien we dat ook de landbouw moet passen in de ontwikkeling naar een balans van het natuurlijke systeem. Hiervoor is een ontwikkeling naar meer circulaire voedselproductie noodzakelijk. Zo ontstaat evenwicht in de wijze waarop het voedselsysteem en natuurlijk systeem op elkaar ingrijpen.

Belangrijkste elementen in het voedselsysteem

Het voedselsysteem omvat alle elementen die samenhangen met productie, verwerking en consumptie van voedsel. Natuurlijk denken we dan als eerst aan de landbouw. Maar het voedselsysteem is veel meer dan dat. Het gaat niet alleen om de productiefactoren als grond, arbeid en kapitaal maar ook om de consumptie, de grondstoffen en reststromen (vrijkomende materialen en stoffen), de direct en indirect gerelateerde bedrijvigheid, voedselhandelaren en -verkopers, de financiële sector, kennis- en innovatiesector en de culturele- en maatschappelijke elementen die met het systeem samenhangen. Alle ketenpartijen in de agrifoodsector zijn onderdeel van het voedselsysteem, dat de regio ver overstijgt. Daarmee zijn ze deel van de huidige situatie én een nieuw perspectief.

Het voedselsysteem is uit balans

Op allerlei manieren blijkt dat het voedselsysteem nu uit balans is:

- De huidige consumptie- en productiewijze heeft negatieve effecten op het gebied van humane gezondheid, diergezondheid, emissies en biodiversiteit.
- Zorgen over zoönosen en dierenwelzijn leiden tot afname van maatschappelijk draagvlak voor de intensieve veehouderij. Dit ondermijnt de license to produce.
- Bij veel bedrijven is de verdien capaciteit beperkt. Forse investeringen zijn noodzakelijk. Dit leidt ook vanuit economisch perspectief tot onbalans in het voedselsysteem.

Tot slot speelt ook de opvolgingsproblematiek: dertig procent van de boeren is ouder dan 55 en geeft aan geen opvolger te hebben. Rekening houdend met de diverse opkoop- en beëindigingsregelingen onder de stikstofaanpak en de ligging nabij de Veluwe, moeten we rekening houden met relatief veel stoppende agrarische bedrijven. En daardoor met een toenemend aantal vrijkomende agrarische gebouwen. Dit kan leiden tot economische, maatschappelijke, maar ook landschappelijke onbalans.

Onvoldoende verbinding

De relatie tussen boer en consument is jarenlang steeds minder direct geworden. Dit staat innovatie van bestaande en opbouw van nieuwe verdienmodellen in de weg. We streven naar een echt gesprek, echt contact. Boeren en beleidsmakers stellen zich daarom open, bevragen elkaar en vertellen met trots het verhaal van de landbouw;

De agri-foodsector: waardevol voor de regio

De agri-foodsector is waardevol voor onze regio. De Regio Foodvalley hecht hieraan. Deze waarde is het vertrekpunt voor de ontwikkeling naar een gezonder en toekomstbestendig voedselsysteem met voedselzekerheid. De agri-foodsector is op vier manieren van waarde:

- De landbouwsector staat aan de basis van onze voedselproductie. We zijn sterk in de productie van dierlijke eiwitten (eieren, vlees);
- De economische relevantie van de sector in de regio is fors. Vooral (maar niet alleen) de intensieve veehouderij (grotendeels kalverhouderij en pluimveehouderij). De daaraan direct en indirect gerelateerde bedrijvigheid (zoals de food en feedindustrie, maakindustrie en kennisintensieve bedrijvigheid) bepaalt in grote mate onze economische kracht;
- De landbouw bepaalt in belangrijke mate de kwaliteit van ons landelijk gebied. Boerenbedrijven hebben een rol in het behoud van de leefbaarheid van het buitengebied. Vooral de grondgebonden landbouw vervult de rol van gastheer en beheerder van het landschap en is zo medebepalend voor kwaliteit van ons landschap. Een actieve houding van agrariërs is hierbij van belang;
- De agri-foodsector draagt bij aan kennisontwikkeling over voedselproductie, gezondheid van mens en dier en onze leefomgeving. Kennis die we kunnen inzetten om de wereld te voeden. De aanwezigheid van onze innovatieve agrifoodsector is de van groot belang voor de aanwezige kennisclusters. Wetenschap en

Op weg naar balans: drie deelopgaven

Om balans te krijgen in het voedselsysteem zien we drie deelopgaven:

1. Het voedselsysteem is **gezond**. Het produceert gezond voedsel op een gezonde bodem, respecteert een gezonde natuur, is economisch gezond en levert toegevoegde waarde uit kwaliteit
2. Het voedselsysteem is **circulair** en werkt zoveel mogelijk in gesloten kringlopen, waar mogelijk lokaal of regionaal;
3. Het voedselsysteem is **in verbinding**. Boer en consument begrijpen elkaars perspectief. Er is erkenning en waardering voor ecologische (o.a. natuurinclusieve) en maatschappelijke diensten. Daarbij hoort een reële vergoeding

De belangrijke onderliggende meekoppelopgave is het volhoudbaar ontwikkelen van het kennisproducerende agricomplex voor het behoud van werkgelegenheid en de bredere economische betekenis van dat complex voor de regio.

Vertaling naar de praktijk

Om bovenstaande deelopgaven in te vullen is het nodig om ze praktischer te maken en te richten op specifieke elementen in het systeem. Dat kan bijvoorbeeld via de onderstaande activiteiten:

- Fors reduceren van stikstofuitstoot;
- Stevig reduceren van fijnstofuitstoot;
- Verminderen van geuremissies;
- Bijdragen aan verbeteren van de waterkwaliteit (KRW-doelen) en het vasthouden van water (tegenaan van droogte);

- Ontwikkelen van een systematiek voor beloning van maatschappelijke en ecologische diensten die boeren in staat stelt om omgevingsgericht te ondernemen, waaronder mogelijk een (regionaal) kpi-systeem;
- Ruimte bieden voor innovatie, transformatie en verbreding, afgestemd op het natuurlijk systeem;
- Vermindering van de CO₂-uitstoot en het meer vastleggen van CO₂ inzetten als verdienmodel;
- Met overheidsinstrumenten (planologisch, vergunningen) zoeken naar ruimte;
- Doorontwikkelen van circulariteit (mestaanwending, eiwittransitie in het veevoer);
- Ontwikkelen van natuurinclusieve opties voor grondgebonden en niet-grondgebonden bedrijven;
- Faciliteren van de eiwittransitie van humane voeding (van 60/40 naar 40/60)⁴, wat impact heeft op grondgebruik én op gebouwgebonden productie (insecten);
- Behoud van landbouwgrond en toegang tot die grond voor agrariërs t.b.v. bovenstaande doelen (want hoge gronddruk, kleine huiskavels, verspreide kavels);
- Behoud van vitaal landelijk gebied ondersteunen met o.a. passende transformaties op vrijkomende erven en mogelijkheden ontwikkelen voor opvolging.

Samengevat: ontwikkeling naar een gezond en circulair voedselsysteem

De opgave 'balans in het voedselsysteem' houdt in dat we streven naar een landschap waar ondernemers (waaronder agrariërs) toekomstbestendig kunnen ondernemen en daar een goede waardering en beloning voor krijgen. De landbouw blijft een belangrijke drager van het landschap, maar er komt ook ruimte voor andere functies en activiteiten. Deze maken sociaal en economisch onderdeel uit van een landelijk gebied in balans.

⁴ Zie ook: Trouw, 5 augustus 2022: "We kopen minder vleesvervangers, maar de toekomst van vega(n) ziet er rooskleurig uit". Met onder meer de volgende citaten: "De nieuwkomers specialiseren zich doorgaans in een product op basis van eiwitten uit soja, kikkererwten, groenten, linzen of andere plantaardige eiwitten als alternatief voor de dierlijke. Veel bedrijven die betrokken zijn bij de vegaproductie huizen in Nederland. Minstens zeventig zijn het er, veelal gevestigd dicht bij Wageningen, de stad van de landbouwuniversiteit." En ook: "Volgens zo'n beetje alle prognoses de markt voor vlees- en zuivelvervangers de komende jaren een spectaculaire ontwikkeling doormaken. De Britse zakenbank Barclays voorspelt aan het einde van dit decennium een wereldwijde omzet van 140 miljard dollar, met Nederland als een van de koplopers."

3. ONTWIKKELINGSPRINCIPES

Vanuit de opgaven uit hoofdstuk 2 volgen in dit hoofdstuk vijf principes die aan de basis staan voor de verdere uitwerking. Het zijn geen dogma's, maar richtinggevende keuzes: belangrijke waarden om het landelijk gebied ecologisch, economisch en sociaal-maatschappelijk perspectief te bieden. Vanzelfsprekend zullen er ook locaties of gebieden zijn waar ontwikkelingsprincipes met elkaar botsen. Dan moeten we het gesprek aangaan, prioriteiten stellen en keuzes maken. Deze zijn afhankelijk van nieuwe inzichten die we gaandeweg opdoen, maar ook van doelen en taakstellingen van hogere overheden.

3.1. HET BODEM- EN WATERSYSTEEM IS LEIDEND

De bodem- en watercondities in de regio zijn - met het oog op klimaatverandering - van dusdanig belang, dat deze uitgangspunt vormen voor ruimtelijke ontwikkelingen en condities meegeven voor de invulling van deze ontwikkelingen (RRV, 2021). De draagkracht van het natuurlijke bodem- en watersysteem wordt daarom leidend bij de ruimtelijke inrichting van onze regio. De bron- en stroomgebieden van onze beken en de sponswerking van de bodem spelen hierbij een belangrijke rol. Het is een gezamenlijk belang van álle spelers in het landelijk gebied om bodem en water leidend te maken voor een aantrekkelijke, gezonde leefomgeving en duurzame voedselproductie.

3.2. NATUURKWALITEIT EN GEZONDE LEEFOMGEVING ALS RANDVOORWAARDE

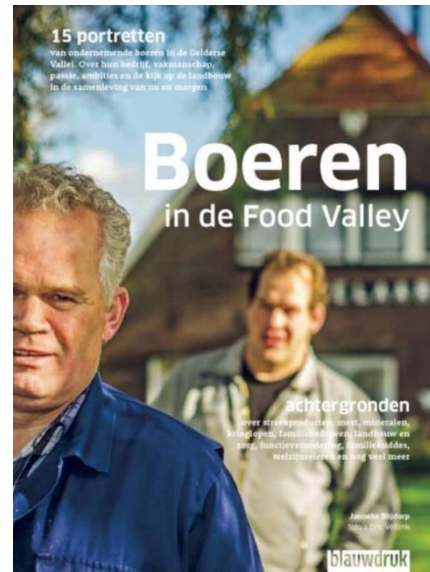
Biodiversiteit is een belangrijke voorwaarde voor een gezonde leefomgeving en gezonde voedselproductie. Daarom streven we naar een minimale basiskwaliteit natuur. Deze basiskwaliteit laat zien wat nodig is om ervoor zorgen dat de soortenrijkdom niet verder afneemt. Hiervoor stellen we een notitie Basiskwaliteit Natuur (BKN) op. Deze geeft voor verschillende typen gebieden aan welke kwaliteit we nastreven. De BKN geeft aan op welke plekken we landschap, biodiversiteit en natuur moeten versterken om het natuurlijke systeem te herstellen, zowel in de stad als daarbuiten. Zo kunnen we bepalen welke functies wenselijk zijn op welke plaats op basis van de draagkracht van de natuur. Bijvoorbeeld waar vanwege nabijheid van natuur maximale natuurinclusieve landbouw wordt nagestreefd. Daarmee is de BKN één van de instrumenten voor de ruimtelijke inrichting van onze regio.

3.3. DE IDENTITEIT VAN HET GEBIED STAAT CENTRAAL

Onze regio heeft een grote variatie aan bijzondere landschappen. Ons landelijk gebied is verre van uniform. Deze variatie is op veel plaatsen historisch gebaseerd op de variatie in de bodem. Uiteindelijk heeft het gebruik ook geleid tot sociaal-maatschappelijke en landschappelijke identiteit. De agrifoodsector is een steeds dominantere rol gaan vervullen en is daarmee een belangrijke drager van de identiteit van dit gebied (RRV, 2021) geworden.

Met 'identiteit' bedoelen we hier (de geschiedenis van) het landschap en het gebruik daarvan, maar ook de manier waarop het landschap van invloed is op de mensen die er wonen. Hoe bepaalt de wisselwerking tussen het landschap en het gebruik daarvan onze identiteit? Janneke Blijdorp schreef hier in 2016 een boek over (rechts). Journalist Karel Smouter geeft eveneens een inkijkje met zijn portretserie in NRC (juli 2022). Hieruit blijkt: onze inwoners zijn vergroeid met het landschap waar ze wonen en werken.

We willen de identiteit van ons landelijk gebied behouden en versterken. De ruimtelijke uitdagingen die op ons af komen kunnen we hiervoor benutten. Gebiedsprocessen, zoals in het Binnenveld en het Veenhuizerveld, zijn hierbij een belangrijk middel. Voor het toevoegen van nieuwe functies (wonen, zorg, economisch, recreatie) geldt: "ja, mits het past bij/bijdraagt aan de identiteit van de regio". Dat geldt landschappelijk (kleinschalig, ingepast) en sociaal/maatschappelijk. Daarbij geldt dat agrifood een belangrijke drager is van deze identiteit. Als we kiezen voor transformatie naar nieuwe functies in het landelijk gebied (zoals wonen) zijn de opgaven uit de verstedelijkingsstrategie leidend.

3.4. ECONOMISCHE EN SOCIALE VITALITEIT MET MEERVOUDIG RUIMTEGEBRUIK

Het in balans brengen van het voedselsysteem omvat onder andere het verduurzamen en weer vitaal maken van de landbouw. Binnen de grenzen van het natuurlijk systeem, maar ook binnen economische en maatschappelijke grenzen ontwikkelt de landbouw zich, en brengt het voedselsysteem daarmee naar een hoger plan.

Tegelijk liggen er ruimtevragen vanuit nieuwe functies: recreatie, kennisontwikkeling, energie en ook wonen en werken. Deze nieuwe functies willen we benutten om het landschap te versterken. Het landelijk gebied is niet primair de plek om de verstedelijkingsopgave te realiseren. Toch kunnen we de zoektocht naar balans in het landelijk gebied niet los zien van andere opgaven in de regio zoals verstedelijking.

Deze twee ontwikkelingen - de ontwikkeling van de landbouw zelf en de toename van nieuwe functies in het landelijk gebied - kunnen elkaar versterken. Nieuwe functies kunnen de landbouw helpen om sneller, tegen lagere kosten en meer in samenhang de gewenste doelen te bereiken. Dit betekent dat we ruimte willen vinden voor andere functies naast de landbouw, maar ook dat de landbouw zelf verandert: ze zal diverser worden (want niet alleen gericht op goedkope massaproductie). Dit leidt tot een meer diverse ruimtelijke inrichting (zoals verschillende bedrijfstakken, recreatie, zorg, korte keten, andere economische activiteiten). Waar we deze functies met elkaar kunnen integreren, doen we dat. Geschikte landbouwbougrond behouden we zoveel mogelijk voor de (extensivering van de) landbouw en de voedselproductie.

De nieuwe functies kunnen boeren economisch helpen om hun risico's beter te spreiden en toekomstbestendige verdienmodellen te ontwikkelen. Zo dragen ze bij aan de economische en sociale vitaliteit en leefbaarheid van het landelijk gebied.

3.5. DE REGIO IS EEN PROEFTUIN VOOR TOEKOMSTBESTENDIGE VOEDSELPRODUCTIE

Onze regio is een van de proeftuinen voor de transitie naar kringlooplandbouw, vooral voor de koppeling stad-land en innovatie door duurzame, slim-technologische oplossingen. Zo kunnen we bedreigingen van en voor de agrarische sector omzetten in kansen voor economie, ecologie en samenleving. In onze proeftuin onderscheiden we twee landbouwpijlers:

- **De gebouwgebonden voedselproductie.** Kernwoorden zijn: circulair, eiwittransitie in food en feed, vertical farming en natuurinclusieve erven;
- **De bodemgebonden landbouw.** Kernwoorden zijn: natuurinclusief, kringlopen, eiwittransitie in food en feed, meervoudig ruimtegebruik.

Beide pijlers kennen eigen uitdagingen, kansen en mogelijkheden voor de doorontwikkeling, en dragen zo bij aan de opgaven van het landelijk gebied. Daarbij is een aantal zaken cruciaal:

- Overheden stellen duidelijke kaders. Daarbinnen gaan overheid en ondernemers samen op zoek naar (planologische) beleidsruimte;
- Handelingsvrijheid en ondernemingsruimte voor agrariërs: om veranderingen te begrijpen en implementeren is ruimte en tijd nodig: ontwikkelruimte om te leren en experimenteren. Inspiratie en leerruimte motiveert ondernemers om te innoveren;
- Maximale inzet op de omslag van middelsturing naar doelsturing. Onder meer het in het kader van de Regiodeal Foodvalley (2022 – 2024)² uitgerolde emissie meetnetwerk en praktijknetwerk bedrijven Foodvalley, wordt maximaal benut en langjarig voortgezet. Als dat nodig is, breiden we het uit;
- Actieve ondernemersinzet van de agrariërs. De toekomst maken we samen en dat vergt dat alle boeren de regie (kunnen) houden over hun toekomst. Daarom maken ze een ondernemingsplan voor de ontwikkeling van hun bedrijf. En het vergt een houding en een infrastructuur van samen leren en inspireren. Zo bouwen we, met een blik op de toekomst, voort op de kennis en ervaring die al generaties lang aanwezig is in het gebied;
- De boer heeft verbinding met het gebied en heeft een rol als beheerder van het landschap en de natuur. Dat is niet gratis, maar deze ecosysteemdiensten horen een langjarig en volwaardig onderdeel te zijn van het verdienmodel van agrariërs. We zoeken naar passende, serieuze beloning voor maatschappelijke diensten;
- Door-ontwikkelen van een KPI-systematiek ondersteund door certificering en digitalisering t.b.v. doelsturing en gerichte beloning;
- Kennis(netwerk)ontwikkeling en -deling over verdienmodellen en bodem- en water;
- Passende instrumenten (zoals een grondbank of ruimtelijke ordeningsregels) om de beschikbaarheid van grond (toegang tot grond) voor regionale en natuurinclusieve voedselproductie te faciliteren en te structureren (kavelstructuur). Zo wordt het mogelijk om innovaties daadwerkelijk te ontwikkelen en toe te passen.

3.6. NIET ALLES KAN OVERAL: WAT KAN WAAR WEL?

De beschreven opgaves met de ontwerpprincipes hebben gevolgen voor onze manier van werken en voor de ruimtelijke inrichting van onze regio. In deze paragraaf geven we globaal aan wat naar verwachting die gevolgen onder andere zullen zijn.

Er komen normen voor de maximale ammoniak/NOx- ('stikstof') en CO₂-uitstoot van bedrijven. Die gelden voor iedereen. Ook komen er ruimtelijke kaders die natuurinclusief zijn en uitgaan van het natuurlijke bodem- en watersysteem. Die kaders bieden duidelijkheid waar welke functies zich wel of niet (naar toe) kunnen ontwikkelen. De inzet van de provincie Gelderland is dat vanaf 2025 deze kaders gelden voor alle nieuwe activiteiten op en om de Veluwe. Richting 2030 werken ook zoveel mogelijk bestaande activiteiten hier naartoe. Zo wordt er midden op de Veluwe volop de ruimte gegeven aan de natuur. Rondom de Veluwe komen overgangsgebieden, waar natuur en duurzame vormen van landbouw, woningbouw, mobiliteit en bedrijvigheid elkaar versterken. De provincie Gelderland heeft aan de Veluwse gemeenten gevraagd om samen invulling te geven aan natuurinclusieve ruimtelijke kaders. Verder van de Veluwe af hebben bedrijven met minder strakke natuurkaders te maken, maar zullen wel kaders voor water, bodem en emissies gelden en zal er ook sturing zijn richting circulaire landbouw en eiwittransitie.

Onze inzet is dat we ook met de provincie Utrecht komen tot gezamenlijke uitwerking van de ontwerpprincipes, met het doel dat we binnen Foodvalley aan beide kanten van de provinciegrens een eenduidig perspectief kunnen vaststellen.

4. HOE NU VERDER?

Deze contourennotitie is het begin van het proces om te komen tot een regionaal perspectief voor het landelijk gebied. In dit hoofdstuk staat hoe we de concept-contourennotitie afronden, hoe we deze gebruiken als aanzet voor het Regionaal Perspectief en wat er nodig is om tot dit perspectief te komen.

4.1. IN GESPREK OVER DE CONTOURENNOTITIE

In juni organiseerden we samen met het Landbouwnetwerk Regio Foodvalley een dialoogsessie over het RPLG met publieke en private partijen rondom landbouw en natuur. Mede op basis daarvan is deze contourennotitie tot stand gekomen. In september 2022 stelt het algemeen bestuur van de Regio Foodvalley de contourennotitie vast. Vervolgens krijgen de acht gemeenteraden van onze regio de gelegenheid om hun wensen en bedenkingen kenbaar te maken. Dit gaat gelijktijdig met de consultatie voor de gebiedsuitwerkingen van de verstedelijkingsstrategie (Foodvalley-Noord en Foodvalley-Zuid). Parallel daaraan gaan we in gesprek met diverse belanghebbenden. De concept-contourennotitie is daarbij de leidraad. Belanghebbenden kunnen deze beschouwen als een sfeertekening, iets dat nog verder ingekleurd kan en moet worden.

4.2. OP WEG NAAR EEN REGIONAAL PERSPECTIEF

Met de wensen en bedenkingen van de gemeenteraden en de oogst van de eerste gesprekken met belanghebbenden gaan we aan de slag. De contourennotitie werken we uit tot een concept RPLG. Dat doen we niet alleen. Alle stappen zetten we in samenspraak met belanghebbenden en in afstemming met de ontwikkeling van het Veluwearrangement en de gebiedsuitwerkingen van de Verstedelijkingsstrategie.

In het najaar van 2022 en het voorjaar 2023 werken we aan het RPLG. Dit doen we in 3 fases:

- In de **voorbereidingsfase** (Q1-Q3 2022) zetten we alle beschikbare informatie klaar in kaarten van het landschap, interpretatie van beschikbare onderzoeken, overzichten van huidige situatie en autonome ontwikkelingen in het landelijk gebied. Nieuwe onderzoeken zetten we in gang, de resultaten hiervan geven we een plaats in onze overzichten.
- In de **ambitiefase** (Q3-Q4 2022) formuleren we met elkaar hoe we het landelijk gebied van de toekomst voor ons zien. Hoe ver willen en moeten we in welke onderwerpen/funcities en gebieden gaan? Welke ontwikkelkansen kunnen we formuleren? Deze ambities en ontwikkelkansen vormen de basis voor de ontwerpfase.
- **De ontwerpfase** (Q4 2022 – Q1 2023) is de ruimtelijke verkenning waarin we de ambities een plek geven. Dit onderbouwen we met kaarten, streefwaarden en ontwikkelmogelijkheden. Ook kijken we vooruit naar uitvoering: welke belanghebbenden hebben hierbij een rol (wie doet wat?), hoe ziet het tijdspad eruit, welke middelen en instrumenten zijn er (nodig) en hoe zetten we deze in?

4.3. WE DOEN HET SAMEN

Er is grote wil en bereidheid om de opgaven gezamenlijk en op regionaal niveau te onderzoeken zodat perspectief ontstaat. Dat past bij de samenwerkingscultuur van onze regio. We houden elkaar vast, benutten elkaars netwerken zodat gezamenlijk meerwaarde ontstaat. Om goed te kunnen samenwerken zijn wel spelregels nodig. Bijvoorbeeld over het erkennen en respecteren van elkaars emoties, de manier waarop we feiten en onderzoeken met elkaar delen en elkaar tijd en ruimte geven om tot optimale resultaten te komen. Maar ook het erkennen van doelen die uiteindelijk door de rijksoverheid vastgesteld worden. Door samen te werken en met alle partners naast elkaar te staan, maken we optimaal gebruik van elkaars kennis. Wat betreft kennis over de natuur vullen boeren en ecologen elkaar aan.

4.4. ONDERZOEKS- EN ONTWIKKELAGENDA

We zorgen dat de feitenbasis op orde is en delen deze met elkaar (gelijk kennisniveau). Belanghebbenden willen graag leren over bodem, water en ecosystemen met behulp van cijfers over landbouw en de waardeketen. Daarom houden we een onderzoeks- en ontwikkelagenda bij. Deze staat in de bijlage. Deze tabel is een concept dat in ontwikkeling is. Hij bevat onderzoeksvragen en uitwerkingsopgaven over het landelijk gebied.

In de verschillende beleidsstukken (zie paragraaf 1.3) zijn al opgaven en onderzoeksvragen over het landelijk gebied opgenomen. Deze zijn allemaal samengebracht in deze ontwikkelagenda. Het betreft:

- Regionale Ruimtelijke Verkenning (Foodvalley);
- De onderzoeksvragen uit de opgavebeschrijvingen per deelgebied (februari 2022) uit de Verstedelijkingsstrategie;
- Specifieke zaken vanuit deze contourennotitie.

De tabel geeft een beeld van de vragen die we moeten beantwoorden. Denk aan het uitwerken van ontwikkelpaden voor de landbouw, de basiskwaliteit natuur, het uitwerken van kansen en mogelijkheden voor de agrifoodsector, het in kaart brengen van de randvoorwaarden vanuit bodem en water, ontwikkelen van (planologische) beleidsinstrumenten om ruimte te bieden aan nieuwe functies. Daarbij zullen we de kennis benutten die opgedaan wordt in de Regio Deal Foodvalley.

De onderzoeks- en ontwikkelagenda heeft op zichzelf geen status, maar is een hulpmiddel om overzicht te krijgen en de koppeling te maken tussen Verstedelijkingsstrategie, RPLG en de verschillende programma's binnen de Strategische Agenda.

BIJLAGE: ONDERZOEKS- EN ONTWIKKELAGENDA

Onderzoek	Fase	Waar geeft het antwoord op?	Relatie met	Projectleiding/ initiatief	Is financiering geregeld?	Status
Opgave 1: Balans in het natuurlijk systeem						
1.1 In kaart brengen randvoorwaarden vanuit het groenblauwe raamwerk (bodem, water en ecologie)	Vorbereidings-fase	Wat is er nodig voor een klimaatbestendig, natuurlijk systeem?	Ruimtelijke keuzen in de VS ⁵ , onderzoeksagenda FV ⁶ Zuid.	Nog te werven projectleider	Nee (vwb randvoorwaarden destilleren)	Kaarten basisinformatie eind september gereed
1.2 Gebiedsgericht onderzoek naar benodigde ruimte voor een robuust bodem- en watersysteem i.r.t. de landbouwtransitie	Ambitiefase en ontwerpfas	Waar kan welke landbouw, welke maatregelen in watersysteem? Wat kan waar wel?	Relatie beekdalsysteem FV noord en watersysteem FV zuid.	Nog te werven projectleider	Nee	Nog te starten
1.3 Ontwikkelen Basiskwaliteit Natuur (BKN)	Ambitiefase en ontwerpfas	Welke functies wenselijk zijn op welke plaats op basis van de draagkracht van de natuur.	Verstedelijkingsstrategie / Omgevingsvisies	Nog te werven projectleider	Nee	Nog te starten
1.4 Robuust systeemherstel van de Veluwe - maatregelen GMS ³⁾ integreren met maatregelen voor 'meer landschap' en 'dagelijks groen'	Vorbereidings-fase	Hoe verhouden de verschillende maatregelen zich tot elkaar en hoe werken ze het beste samen?	Foodvalley regio van de VS. Onderzoek invulling en afbakening zoekgebieden 'meer landschap' rondom Veluwe	Provincie/ Tauw Wat dit betekent voor FV – nog niet belegd (ambitie-ontwerpfase)	Ja Nee	Q3 2022 wsch beschikbaar Nog te starten
1.5 Onderzoek financieringsmodellen voor groenblauwe diensten	Ambitiefase en ontwerpfas	Wat zijn de financiële dragers voor de maatregelen? (kortdurend/permanent)	VS (o.a. benoemd in Gebiedsuitwerking Veluwe	Onderzoeken lopen elders, de resultaten vertalen naar FV.	Nee, v.w.b. de vertaling naar FV.	Nog te starten

⁵ Verstedelijkingsstrategie

⁶ Foodvalley

Onderzoek	Fase	Waar geeft het antwoord op?	Relatie met	Projectleiding/ initiatief	Is financiering geregeld?	Status
1.6 Uitwerken lokale kansen voor groen-, blauw- en landschapontwikkeling nabij, tussen en in kernen	Hoofdlijnen in ambitiefase en ontwerpfase Uitwerking in gebiedsprocessen	Hoe kunnen we multifunctioneel landelijk gebied ontwikkelen rondom de kernen en tegelijk de druk op natuur verminderen, aaneengroeien van kernen voorkomen?	VS opgave 2.000 ha groen multifunctioneel landelijk gebied. Koppeling Groen Groeit Mee (provincie Utrecht)	Nog te werven projectleider	Nee	Nog te starten
1.7 Uitwerken Integrale ontwerpopgave Valleilint	Gebiedsprocessen	Hoe kunnen we het groenblauwe raamwerk samen laten gaan met andere functies?	Verstedelijkings-strategie FV noord	Nog te werven projectleider	Nee	Nog te starten
1.8 Gezamenlijke visie voor Binnenveld en randen opstellen	Loopt parallel Gebiedsprocessen	Hoe zien de gebiedspartners en -eigenaren de toekomst van het Binnenveld?	VS FV Zuid / Gebiedsproces Binnenveld	Stuurgroep betrokken overheden	Ja (afzonderlijke gemeenten, provincies en min. LNV)	We gaan door naar fase 2: opgaven een plek geven in 't Binnenveld

Onderzoek	Fase	Waar geeft het antwoord op?	Relatie met	Projectleiding/ initiatief	Is financiering geregeld?	Status
Opgave 2: Balans in het voedselsysteem - ontwikkeling naar een gezond en circulair voedselsysteem						
2.1 Huidige situatie landbouw en ontwikkeling vanaf 2010	Vorbereidingsfase	Wat is de stand van zaken, wat zijn de basiscijfers en welke trends zijn zichtbaar?		RFV ⁷ (studie WUR ⁸)	Ja	gereed
2.2 Economische analyse agrocomplex	Vorbereidingsfase	Wat is toegevoegde van de keten en betekenis voor de regionale economie en werkgelegenheid	Rijksopdracht aan provincies om een sociaaleconomische impactanalyse uit te voeren voor de provinciale gebiedsplannen	CHE ⁹	Deels (inventarisatie)	loopt
2.3 Scenariostudie WUR	Vorbereidingsfase	Voor hoeveel bedrijven/dieren is er globaal ruimte in 2040 op basis van de doelen?		Nog te werven projectleider	Deels	loopt
2.4 Onderzoek naar Randvoorwaarden voor behoud factoren agrifoodketen	Vorbereidingsfase	Wat is voor de kalveren, pluimvee en melkvee een kritische massa voor innovatie en waardecreatie?		Nog te werven projectleider	Nee	nog te starten
2.5 Uitwerken 3 Ontwikkelpaden Landbouw: (1) niet-grondgeboden landbouw, (2) grondgebonden veehouderij en (3) overige landbouw	Ambitiefase en ontwerpfase	Welke routes zijn er voor de verschillende sectoren om te ontwikkelen binnen de doelen en kaders van milieu en het natuurlijk systeem? (innovatie / maatregelen)	Veluwe Arrangement (studie WUR/RIVM mogelijke maatregelen)	Nog te werven projectleider	Nee	nog te starten

⁷ Regio Foodvalley

⁸ Wageningen universiteit

⁹ Christelijke Hogeschool Ede

Onderzoek	Fase	Waar geeft het antwoord op?	Relatie met	Projectleiding/ initiatief	Is financiering geregeld?	Status
2.6 Onderzoek teelten i.r.t. natuurlijk systeem en eiwittransitie	Ambitiefase en ontwerpfase	Welke mogelijkheden zijn er voor de teelt van andere gewassen: voor menselijke consumptie, voor diervoeder?		Nog te werven projectleider (opdracht aan kennisinstelling)	Nee	nog te starten
2.7 Ontwikkelen beloningsmodel maatschappelijke diensten binnen RFV	Ambitiefase en ontwerpfase	Regiospecifieke uitwerking stapeling beloningen: "Foodvalley Waardeert" (zoals Brabantse biodiversiteitsmonitor)	Werkpakket "Waarderen en Verdienen" van de Regio Deal	Nog te werven projectleider	Nee	Nog te starten
2.8 Onderzoek randvoorwaarden voor voorzetting meetnetwerk Regiodeal	Ambitiefase en ontwerpfase	Waarom en wat er nodig is om het meetnetwerk Regio Deal voort te zetten, inclusief Sensortoepassing en monitoring water en bodem ?	Meet- en monitoringsnetwerk Regio Deal en meetprogramma GMS ¹⁰	Nog te werven projectleider	Nee	Nog te starten
2.9 Kennis-, inspiratie- en innovatieagenda ontwikkelen	Ambitiefase en ontwerpfase	Hoe gaan we gezamenlijk goede voorbeelden verder brengen?	Mogelijk vervolg op werkpakket kennis delen van de Regio Deal?	Nog te werven projectleider	Nee	Nog te starten
2.10 Onderzoek naar planologische en andere beleidsinstrumenten om ruimte te bieden aan nieuwe functies	Ontwerpfase	Welke ruimtelijke en/of milieuregelgeving nodig is om de ontwikkelingen te sturen en ruimte te geven aan gewenste innovatie (in brede zin)	Veluwe Arrangement (Gebiedsplan provincies)	Nog te werven projectleider	Nee	Nog te starten
2.11 Passend geactualiseerd beleid functieverandering vrijkomende agrarische bebouwing	Ambitiefase en ontwerpfase	Ruimtelijke instrumenten ontwikkelen	Regio Foodvalley (projectplan actualisatie functieveranderingsbeleid)	RFV	Ja	Start 2 ^e helft 2022

¹⁰ Gelderse Maatregelen Stikstof